

DE ZONNEWIJZER EN ONZE MENSELIJKE TIJD

Peter Van de Ven – november 2022

In onze huidige wereld staan zonnewijzers een beetje vergeten aan de zijkant. Enerzijds worden ze beschouwd als overblijfselen uit een ver en vooral heel voltooid verleden, soms als voorwerpen die mogelijk heel gezellig de tuin kunnen versieren. Anderzijds bestaan er informatiebronnen van zonnewijzerliefhebbers, en die zijn al snel erg astronomisch en gespecialiseerd, waardoor ze zowel te wetenschappelijk en te onaantrekkelijk worden om een groot publiek aan te spreken. Nochtans kan men in Rupelmonde, de geboortestad van Mercator, een mooi “Zonnewijzerpad” volgen... . Met deze korte tekst wil ik graag de menselijke betekenis van de zonnewijzer toelichten, een betekenis die ondanks de technologische evolutie niet aan kracht en inhoud heeft ingeboet, een betekenis die nooit zal verdwijnen.

Allereerst is het nodig het verschil te begrijpen tussen een zonnewijzer en een klok. Elke klok, van welke aard ook, *berekent* de tijd door te vergelijken met een vast klein tijdsinterval. Met een chronometer moet je “start” en “stop” duwen, en eigenlijk geldt dat voor iedere klok. Heel anders is het met de zonnewijzer. Het licht van de zonnestraal die de punt van de zonnewijzer raakt, is acht minuten daarvoor vertrokken aan het zonne-oppervlak, waarna ze 150 miljoen kilometer heeft afgelegd aan een snelheid van 300 000 km/s, onze atmosfeer is binnengedrongen, nu de punt van de zonnewijzer raakt om een prachtige schaduw te werpen op plaat of op de ring van de zonnewijzer. Opdat die meting correct zou zijn, is het noodzakelijk dat de zonnewijzer afgesteld is op onze Aarde, dwz. op de aardas en op onze locatie op Aarde. Als mens, met onze ogen, met ons lichaam, met onze geest, met onze cultuur, kunnen we dan de tijd van de dag aflezen. Hoe korter de schaduw, hoe dichterbij het middaguur (en op dat uur meet je zonder atmosferische afwijking omdat de zonnestralen loodrecht invallen). Een zonnewijzermeting is *een reële gebeurtenis* waardoor we *als mens* bij *onze Zon* en bij *onze Aarde* betrokken worden.

De tijd die we krijgen van onze Zon, is geen tijd in vierkante doosjes zoals die van de klokkentijd. Meestal nemen mensen aan dat onze dag netjes en precies 24 uur lang is. Niets is minder waar, in werkelijkheid zijn er maar vier dagen per jaar waarop dat zo is. De verklaring daarvoor ligt weer bij onze Zon en onze Aarde. De stand van de aardas is schuin, de vorm van de aardbaan een ellips waardoor de Aarde soms sneller, soms trager door het universum vliegt. Door de combinatie van beide begint onze tijd te golven. Nu, in november, loopt onze Zon een kwartier voor op de klokkentijd, en daardoor wordt het ‘s avonds nog sneller donker dan louter door het winter- worden. De vroegere donkere nachten ontstaan in november door de wisselwerking van de seizoenen en de tijdsvereffening, niet door de seizoenen alleen. December is bijzonder: na 8 december stopt het met vroeger donker worden, op 21 december hebben we de kortste dag/langste nacht, maar we moeten wachten tot 25 december tot ook de ochtenden weer lichter worden. Allemaal door de tijdsvereffening. Daarna keert het om: het gevoel van lichter worden in februari, wordt

eveneens enerzijds veroorzaakt door de seizoenwerking, door de komst van de lente, maar anderzijds ook door een omgekeerde tijdsvereffening waardoor de zon dan een kwartier achter loopt tegenover de klokkentijd.

Op die bijzondere vier dagen na (min of meer 14 februari, 10 mei, 24 juli en 3 november), waarop de tijdsvereffening een top bereikt en kantelt, is een dag nooit 24 uur lang, altijd een beetje meer of een beetje minder, verschillen die zich opstapelen zoals een vintage wekker voor- of achter loopt. Onze tijd is dynamisch en vloeiend door de wisselwerking van Aarde en Zon.

Die tijd, is onze menselijke tijd.

In ons lichaam is onze pijnappelklier onze menselijke klok. Probleem is echter dat ze standaard fout loopt, ze denkt dat een dag 25 uur lang is. Wanneer we 's morgens onze ogen openen zet ze zichzelf weer juist (wat dus voor blinden een heel probleem is). Hierin ligt een belangrijke marker van ons bioritme. Dat betekent ook dat ons bioritme in functie staat van die vloeiende tijd die ik hierboven beschreef, niet in functie van vierkante klokkentijd. Zulks is niet alleen zo voor de mens, maar voor alles wat leeft, zelfs schimmels, algen en korstmossen hebben circadiaanse ritmes, en steen volgt door krimpen en uitzetten de wisselende zonnearmte.

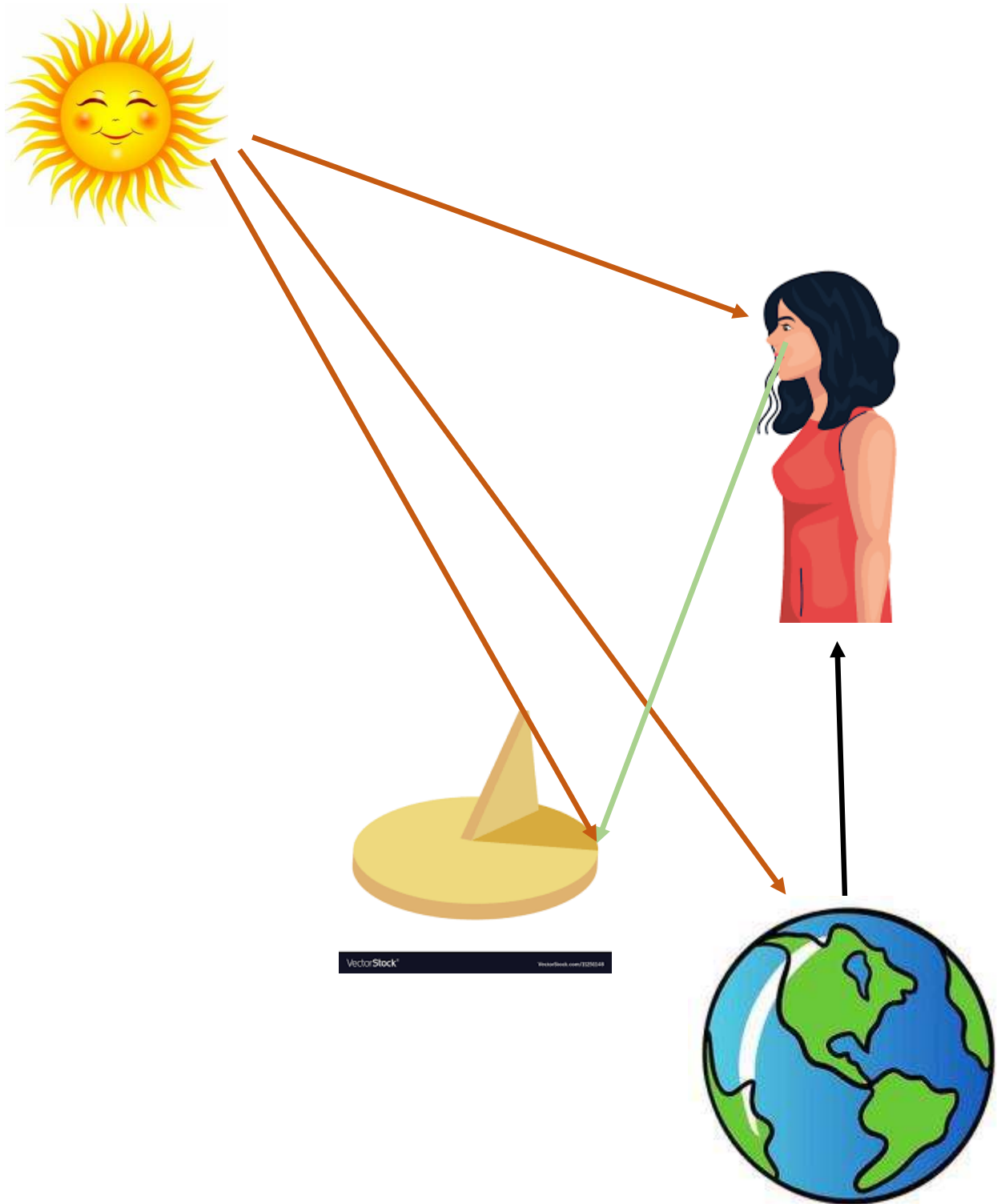
Onze menselijke tijd is de tijd van het samenspel van Zon en Aarde, niet die van een abstracte rekenklok. Onze zonnetijd is onze tijd, en *die tijd meten we met een zonnwijzer*.

Daardoor komen we bij een bijzondere problematiek, die zo diepgaand is dat de bespreking ervan in zijn volledige complexiteit buiten deze tekst valt. Uiteraard is het onpraktisch als elk mens alleen zijn eigen zonnetijd zou volgen. We maken afspraken, we leggen contacten, en om die te organiseren hebben we een kunstmatige tijd gecreëerd. Die artificiële constructie is nodig om het maatschappelijke leven mogelijk te maken. Om een harmonisch menselijk bestaan te scheppen, is het echter ook nodig dat deze constructie niet te ver wegloopt of afwijkt van onze natuurlijke menselijke tijd. Het algemene thema is de verhouding van *Natuur en Constructie*.

In het debat daarover bestaan er twee uitersten. Er zijn er die geloven dat de volledige menselijke werkelijkheid geconstrueerd is, tot onze gevoelens toe. Aan het andere uiterste zijn er die geloven dat hun cultuur, hun constructie, een uitsluitend natuurlijk gegeven is dat daarom door anderen aanvaard moet worden. De menselijke werkelijkheid bevat beide componenten, Natuur en Cultuur, het is noodzakelijk om in kaart te brengen wat tot wat behoort. *Naturalisme is geen dwaling*, maar het moet wel goed ingevuld worden.

Voor ons hier, in deze tekst, betekent het dat de zonnetijd onze natuurlijke tijd is, de klokkentijd onze constructie. Het is nodig dat het tweede het eerste volgt, op gebied van tijd, maar ook binnen andere thema's zoals gender of urbanisatie.

De zonnwijzer, die onze tijd *niet berekent* maar *meet*, krijgt zo een brede menselijke betekenis, het is een symbool dat we best niet alleen de Natuur in ecologische zin, maar ook onze menselijke natuur respecteren. Beide gaan samen, de mens is een deel van de Aarde als Levende Planeet.

Lees ook: "Ontregeld" (<http://www.dignita.be/Ontregeld.pdf>) over de maatschappelijke betekenis van zomertijd, wintertijd, tijdsvervroeging en zonnetijd.